

SPOLNO NASILJE Feministične raziskave za socialno delo – zbornik

Visoka šola za socialno
delo, Ljubljana 1996
245 strani

V drugi knjigi zbirke *Ženske in duševno zdravje* je izšel zbornik prevodov šestih avtoric (štiri iz Velike Britanije, po ena iz ZDA in Nemčije), ki z različnih perspektiv osvetljujejo spolno nasilje in njegove posledice. Birgit Rommelspacher na svoje naslovno vprašanje *Ali je ženski mazohizem mit* odgovarja pritrdilno z Barthesom: je naturalizacija zgodovinske konstrukcije spolov, ki moškemu pripisuje agresivnost in per extensionem tudi sadizem, ženskam pa pasivnost, iz katere se lahko izvije predstava o mazohističnem značaju žensk.

Judith Lewis Herman se v članku *Pozabljena zgodovina* ukvarja z zgodovino preučevanja ženskih psihičnih travm v zadnjih sto letih in jo bere kot zgodovino potlačitve možnosti njihove socialne etiologije. Zgodovino začenja v Charcotovi Salpêtriere in končuje z zaslugami feminističnega giba

nja, na tej poti pa svoj delež kritike doleti tudi "patriarhalnega" Freuda. Patriarhalen je zato, ker je glede histeričark opustil svojo začetno tezo o realnosti patogenih travmatičnih dogodkov, o katerih so mu pripovedovale, in se tako izognil soočenju z razširjenostjo nasilja nad ženskami in otroki.

Sledita dve od treh v zbornik uvrščenih poglavij knjige *Surviving Sexual Violence* (tudi vsi drugi članki so knjižna poglavja) Liz Kelly, sicer raziskovalke nasilja nad otroki, ki ji je s tako bogato predstavivijo dodeljeno mesto osrednje reference. V prvem (*Spolno nasilje in feministična teorija*), najbolj temeljne teoretskem članku v zborniku, se ukvarja s kritiko dozdejšnjih feminističnih opredelitev spolnega nasilja in na koncu predlaga tudi svojo: "Spolno nasilje vključuje vsako fizično, vizualno, verbalno ali spolno dejanje, ki ga ženska ali dekle v tistem času ali pozneje doživi kot grožnjo, vdor ali napad in ki učinkuje boleče, ali pa jo degradira in ji odvzame možnost nadzora nad intimnim stikom" (str. 90). Naslednjem poglavju ("*Ne vem, kako naj temu rečem*") avtorica naslavlja neposredno na ženske in jih s pomočjo zgovornih izsekov iz intervjujev z žrtvami spolnega nasilja uči prepoznovati spolno nasilje v njihovem vsakdanjem življenju, ki ga je široko uveljavljena podmena o karakternih značilnostih obeh spolov doslej uspešno maskirala, spreminjala v nekaj drugega ali izrinjala iz zavesti. Opozori na pomen sposobnosti žensk, da spolno nasilje poimenujejo, kajti za to, kar nima imena, se lahko zdi, da ne obstaja, in če ne obstaja za žensko, ki je bila njegova žrtev, ne more obstajati za nikogar drugega, ne za sodnike ne za družbo, ki lahko preživi v svojih prikritih oblikah spolnega gospostva prav zaradi molka žensk. Pogoj perpetuiranja zgodovinskih konstrukcij spolov, za katerim se skriva interes skupnosti vseh moških, je zato

tudi ožene definicije spolnega nasilja, ki ne priznava in še manj sankcionira mnogih izmed njegovih pojavnih oblik in posledic. V tretjem besedilu iste avtorice (*Žrtve ali preživle*) so postavljene pod lupo različne oblike upiranja žensk in otrok ob poskusih spolnega nasilja in izrabljanja. V svetu, ki so si ga moški uredili po svoji meri, je ženska ob poskusu nasilja postavljena pred dve enako slabi izbiri. Če se upira, sprejme moško logiko nasilja. Poškodbe, ki jih je zaradi tega staknila, bi lahko bile manjše, če se ne bi uprla, ji pogosto rečejo. Če je pasivna, na nasilje pristaja in ga tako prekvalificira v konsenzualno dejavnost. S tematizacijo govornih in fizičnih strategij upiranja se Kelly odmakne od ukvarjanja s storilcem, ki prevladuje v raziskavah o posilstvih. Obenem se izogne tudi viktimizaciji napadene ženske, ki je običajno komplement takšnega pristopa in je prevladujoč tudi v feminističnih študijah, kar Kelly obsodi kot padec na raven predfeminističnih pristopov.

Moira Walker (*Skupne skrivnosti*) se ukvarja z otroki, žrtvami spolnega izrabljanja, ki skušajo svojo travmo odpraviti s pomočjo odraslih, staršev, svetovalcev in medicinskega osebja in pri tem največkrat naletijo na gluha ušesa, ki preslišijo namige o tem, kar se je zgodilo, ali nanje reagirajo neprimerno.

Valerie Simonsen (*Razkrievanje spolnega izrabljanja v psihoterapevtskem okolju in odzivanje nanj*) razkriva neredko spolno izrabljanje varovancev psihiatričnih ustanov in posledice takšnega tretmaja za njihovo zdravje.

Carol-Ann Hooper (*Izgube*) svojo pozornost osredotoči na matere, ki se soočajo s spolnim izrabljanjem svojih otrok in so sekundarne žrtve nasilja, ki so ga ti utrpeli.

Zbornik zaključuje sestavek Judith Lewis Herman (*Vnovični stik*), ki se ogleduje po strategijah

posttravmatske terapevtske rekurseracije, med katerimi morajo izbirati žrtve spolnega nasilja in njihovi terapevti.

Iz te kratke označitve njihove vsebine sestavkov je razvidno, da se njihov izbor sestavkov sklada s podnaslovom zbornika *Feministične raziskave za socialno delo*. Njegov namen je torej ponuditi oporo socialnim delavcem, ki se pri svojem delu soočajo z žrtvami različnih oblik spolnega nasilja in jim primanjkuje teoretskih orodij, s katerimi bi lahko parirali učinkom psihične in socialne devastacije. Problem, s katerim se pri svojem delu srečujejo, je dejansko večkrat temu predhoden: velikokrat je težava že pri ugotavljanju pojava, saj žrtve o tem nerade spregovorijo, nekaterih oblik nasilja pa ne dojemajo kot nasilje. Posebna vrednost zbornika so odlomki izpovedi žrtev spolnega nasilja, s katerimi so opremljeni in na njih komentiranju temeljijo skoraj vsi vanj uvrščeni članki, saj tvorijo mali kompendij spektra reakcij žrtev na travmatične dogodke.

Druga odlika zbornika je svežina pogledov, ki jih prinaša. Večina avtoric vsaj na kratko predstavi stanje vednosti glede vprašanja, ki se ga loteva, in zavzame kritično stališče do njegovih strukturnih pomanjklivosti. Ugotovitev o svežini pogledov velja tem bolj za slovensko okolje. Kot ugotavlja urednica Darja Zaviršek v pomembnem predgovoru, katerega del naslova (*Od nične ozaveščenosti do nične tolerance*) je povzet po imenu britanske kampanje *Zero tolerance campaign of violence against women*, je slovensko okolje v primerjavi z britanskim zelo neobčutljivo za vprašanje nasilja nad ženskami in otroki. Ne le da fenomen pri nas ni predmet obsežnejšega raziskovanja, o njem se malo govori tudi na neznanstveni način. Molka, ki ustvarja lažen vtis, da problem ne obstaja, se dejansko lahko sklicuje na dejstvo, da je pri nas pri-

javljenih le malo tovrstnih dejanj. Podmena predgovora in celotnega prevodnega projekta je, da je majhno število registriranih primerov spolnega nasilja, ki tvorijo uradne statistike, v velikanskem razkoraku z realnim stanjem. Razlog tega razkoraka je po eni strani v zakonih, postopkih in navadah institucionalizirana prevlada interesa moških, da na različne načine, s prikrivanjem, minimaliziranjem in oženjem definicije spolnega nasilja, ženskam jemljejo pogum za prijavljanje nasilnih dejanj, po drugi strani pa je razlog tudi nična stopnja ozaveščenosti o spolnem nasilju med ženskami. Knjiga hoče biti prispevek k spremembi stanja na tem področju in v tem smislu ni namenjena le krogom feminističnih strokovnjakinj za socialno delo, temveč mnogo širšemu bralstvu, predvsem ženskem, ki bodo s seznanjanjem z izpovedmi drugih žensk in z refleksijami raziskovalk lažje prišle do besede, našle izraze in verbalizirale izkušnje izgube, omalovaževanosti, onečaščenosti, fizične in moralne deprivacije, ki so jih doživele. Brez poimenovanja ni premisleka, brez tega ni sistematične socialne akcije žensk in brez te lahko ženske pričakujejo le perpetuiranje možnosti izrabe – razmišljanje, ki je do obisti feministično in ga lahko reduciramo na "osebno je politično". Samo ženske same lahko prekinejo zaroto molka, v katero je zapredeno spolno nasilje, in to lahko storijo le kot *coming out*, če javno spregovorijo o svoji zasebnosti, ki je, dokler obstaja samo kot množica neizpovedanih individualnih izkušenj, brez politične teže; to težo lahko dobi le, če je prestop zasebnega dovolj množičen. Naše dnevno časopisje, kot ugotavlja Darja Zaviršek, ko analizira nekaj primerov dnevniških poročil o spolnem nasilju, ženskam v ničemer ne pomaga, kar pomeni, da jim nasprotuje. Rezultat njenih branj časniških poročil je, da so

dejanja nasilja moškega nad žensko v njih prikazana v funkciji drugih diskurzov. Moški v njih ne nastopi kot preprosto moški, temveč je vedno v ospredju njegova dodatna socialna kvalifikacija, razredna, rasna, politična, ki transponira seksistični problem razmerja med spoloma na teren te ali one neseksistične ideologije in s tem prispeva k nevidnosti problema. "Spolno nasilje ni obsojeno kot nasilje moških nad ženskami, temveč je funkcija te obsodbe legitimiranje in vzdrževanje vladajoče ideologije. Ženska je le sredstvo, da se v družbi lansirajo določeni diskurzi: o tujcih, o pripadnikih nižjih družbenih slojev, o moralni ravni mladih vojakov, o ranljivosti politike in o nasilju, ki je zgolj proizvod motenih posameznikov." (Str. v)

Verjamem, da bo knjiga dobro služila obema svojima osnovnima namenoma. Temperatura družbene klime o vprašanih razmerja med spoloma pri nas že nekaj časa vztrajno raste, in zbornik o spolnem nasilju, ki z različnih zornih kotov, pa vendar homogeno, ko v ospredje postavlja izpovedi žensk in ko teh izpovedi ne interpretira z zelo zapletenim konceptualnim aparatom, prihaja najbrž v pravem trenutku, da bi njegovo naraščanje pospešil. Medtem ko je v zborniku večkrat omenjeno delo Susan Brownmiller *Proti naši volji*, ki je izšlo pri Krto pred skoraj desetimi leti v širši javnosti naletelo na skromen odmev, se *Spolnemu nasilju* obeta bolj naklonjena usoda in verjamem, da bo spodbudilo tako "glasnost" žensk, žrtev nasilja, kot raziskovanje fenomena pri nas, o katerega kapilarni razširjenosti ne dvomim. Drugi, nič manj pomemben učinek, ki si ga lahko obetamo od knjige, je, da bo spodbudila javni razmislek ne le o razširjenosti fenomena, temveč tudi o mejah koncepta, brez česar bi bilo preučevanje njegovega pojavljanja v empiriji bolj ali manj tavajoče in

inkonkluzivno početje. Rezultat tega premisleka, ki bo prej ali slej dobil tudi pozitivno pravno obliko, bo moral biti opredelitev spolnega nasilja, ki ne bo več samo feministična, t. j. utemeljena v razlogih stranke žensk in postavljena v imenu njihove emancipacije, temveč bo mislila in zajela tudi drugi spol in – da ne bo diskriminacij – tudi spolno nasilje med pripadniki ali pripadnicami istega spola. S tem vprašanjem se zbornik ne ukvarja. Spolno nasilje je za vse avtorice sinonim za različne oblike nasilja moških nad ženskami in deklicami. Če se strinjamo, da je to zgodovinsko daleč prevladujoča "smer" spolnega nasilja, to še ne pomeni, da je edina. Zlasti to velja za odnose v današnjem urbanem svetu, ko tradicionalne vloge doživljajo hitre transformacije, ki so morda še vedno manjšinske, toda so realne. S feministične perspektive je identifikacija spolnega nasilja z nasiljem moških nad ženskami, mož nad ženami, očetov nad hčerami dopustna in tudi sprejemljiva, postane pa nesprejemljiva, če njeni vsebini podtaknemo tudi implicitno zanikanje nasprotne možnosti nasilja žensk nad moškimi, žen nad možovi in mater nad sinovi. Samoumevnost, s katero nekateri članki v zborniku opravijo to izenačitev, naredi korak v to smer. To posebej velja za stališča Liz Kelly, avtorice navedene definicije spolnega nasilja, ki se zavzema za razširitev dozdajšnjih okvirov pravne določitve spolnega nasilja. Njena definicija ima s pravnega vidika to nemajhno hibo, da je subjektivna: nasilno je zanjo vsako dejanje, ki ga ob njegovem trajanju ali po njem ženska doživi kot nehoteni vdor v njeno zasebno sfero. Če za trenutek pustimo ob strani, da takšno doživljanje Kellyjeva povezuje samo z ženskami in ga razumemo kot veljavno tudi za moški spol, ostaja problem v tem, da je odločilni kriterij definicije doživljanja, kar je

kaj mehka podlaga za postavljanje pravnih norm in zakonov, ki merijo in kaznujejo preverljiva dejanja. Namen definicije je zajeti vse nevidne oblike nasilja, potopljeni del ledene gore, ki nad gladino pušča le najbolj skrajne oblike nasilja, in pokazati, da so te povezane z mnogimi manj prepoznavnimi in mnogo bolj razširjenimi oblikami v družinskem krogu, na delovnem mestu, v neformalnih stikih med pripadniki dveh spolov, skratka v domačem, vsakdanjem okolju, ki je zelo daleč od fantazmatične predstave o posilstvu, v kateri nastopa neznan moški in katere prizorišče je neznan temna zakotna ulica. V ta namen uporablja koncept "kontinuum spolnega nasilja", ki posilstvo virtualno prepozna že v najmanjšem spolnem nadlegovanju. Vendar normativne razmejitve nenasilnega in nasilnega dejanja s tem ne ponudi. Govoriti o kontinuumu je lahko smiselno, toda definicija ne odgovori zadovoljivo na vprašanje začetka kontinuumu, katerega skrajna oblika je posilstvo. Odgovor, ki se sklicuje na doživljanje, torej na subjektivno razsežnost, je pravno nesprejemljiv. Če naj problem spolnega nasilja iz njegovih najbolj skrajnih oblik prenesemo na njegove drobne pojavnne oblike spolnega nadlegovanja, ker v nekaznovanem dopuščanju teh oblik nasilja vidimo etiologijo manifestacije onih, smo še vedno dolžni odgovor, ki bo družbeno dopustno obliko delovanja ločil od nedopustne, razmejil zapeljevanje od nadlegovanja, sicer lahko začetek kontinuumu nasilja in pojem nasilja raztegnemo v nedogled in za nasilje razglasimo vsak dotik, vsako ogovarjanje in naposled tudi vsak dar, t. j. vse, iz česar sestoji zapeljevanje ali pristop k izbranemu spolnemu objektu. Takšna zastavitev analize spolnega nasilja lahko privede do – vsaj zame – begavega sklepa, da ureditev odnosov med spoloma lahko temelji le na doslednem

kontraktualizmu. Pa še pri tej rešitvi obstaja možnost, da bi ena od strani razumela vztrajno ponavljanje pobude za začetek pogajanj kot verbalno nasilje in afrontnjeni integriteti.

Militantna stališča zbornika – dobro jih ekzemplificira izbor fotografije na naslovnici, kjer moška roka objema žensko prek ramen – so sprejemljiva, dokler opozarjajo na prevladujočo spolno diskriminacijo. Kolikor spolnega nasilja ne mislijo kot spolno dvosmerne dejavnosti in se ne zavzemajo za njegovo nesporno definicijo, se odpedujejo zakonotvorni vlogi.

Igor Pribac

G. Makarovič

SLOVENCİ IN ČAS Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja

Krt, Ljubljana, 1994,
446 strani

Ne le da vsaka zgodovinska družba pozna svoj čas, tudi vsak njen segment se samostojno opre-